

Max Weber (1864–2014)¹

KARI PALONEN

Jeder von uns ... in der Wissenschaft weiß, daß das, was er gearbeitet hat, in 10, 20, 50 Jahren veraltet ist. Das ist das Schicksal, ja: das ist der Sinn der Arbeit der Wissenschaft (Weber 1919b, 8)

Risto Hannulan / Tapani Hietaniemen suomenoksesssa kohta kuuluu seuraavasti:

Jokainen meistä tieteen parissa työskentelevistä ... tietää, että hänen työnsä vanhentuu 10, 20, 50 vuodessa (Weber 2009, 39).

Tämä Weberin teesi on jokaisen tutkijan hyvä pitää mielessä. Erityisesti *Wissenschaft als Beruf*issa Weber korostaa tieteen ”edistymistä” piirteenä, jota ei taiteessa tai politiikassa ainakaan samassa mielessä tunneta. Mutta tämä edistys ei ole etenemistä jonnekkin, vaan ainoastaan sitä, että tiede on kiistojen ja debattien arena, jossa vakiintuneista käsityksistä on mahdollista ja usein toivottavaakin päästä eroon (ks. Weber 1904, 206–209).

Weberin mukaan tieteellisille muutoksille oli kuitenkin kaikenlaisia esteitä hänen oman aikansa yliopistoissa, saksalaisissa yhdenlaisia, yhdysvaltalaisissa toisenlaisia (ks. erit. Weber 1912). Näiden hallinnollisten esteiden lisäksi kysymys oli myös siitä, että kiistoja tieteessä ei pidetty asiaan kuuluvina tai tutkimuksen ”edistymisen” ehtoina, eikä niiden säännölliseen käsittelyyn ollut luotu mitään parlamentaaristen esikuvien kaltaista reilun pelin menettely-

tapojen säännöstöä (Weber 1904, erit. 153, 160–161; vrt. Palonen 2010).

Kaikki aikalaiset eivät suinkaan jakaneet Weberin teesiä tieteellisten teorioiden, näkemysten tai saavutusten nopeasta vanhentumisesta, vaan esimerkiksi tunnettu humanisti Ernst Robert Curtius katsoo arvostelussaan, että ”Platon ei vanhene koskaan” (sitteerattu Pohle 2009, 40).

Vastoin omaa toivettaan myös Max Weber kuuluu niihin, joiden ajattelua ei ole ylitetty. Päinvastoin, Weberin merkittävyys on kolmen viime vuosikymmenen aikana koko ajan vahvistunut.

Weberin 150-vuotispäiväksi 21.4.2014 on hänen kotimaassaan talven aikana julkaistu kaksi laajaa biografiaa, nimittäin Jürgen Kauben (2014) *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen* ja Dirk Kaeslerin (2014) *Max Weber. Eine Biographie*. 1980-luvun alusta lähtien on toimitettu *Max-Weber-Gesamtausgabe*a, kriittistä editiota hänen kirjoituksistaan, luennoistaan ja kirjeistään, ja vuodesta 2001 alkaen ilmestyy englanniksi aikakauslehti *Max Weber Studies*, muutamia esimerkkejä Weber-renessanssista mainitakseni. Weber-tutkijain keskuudessa täysin erilainen käsitys Weberin ajattelusta ja kirjoituksista kuin se, mikä on kanonisoitu oppikirjoihin.

Voidaan siis kysyä, miksi juuri Weber on ajankohdainen tänään. Max Weber ei ollut mikään profeetta tai systeeminrakentaja, vaikka jotkut hänen oppilaansa ja aikalaisensa olisivat halunneet hänet sellaisena nähdäkin. Joskus hän suorastaan briljeeraa

vaatimattomuudellaan. *Wirtschaft und Gesellschaft* -nimellä tunnetun hakuteosprojektin käynnistävä *Soziologische Grundbegriffe* alkaa näin:

Vorbemerkung. Die Methode dieser einleitenden, nicht gut zu entbehrenden, aber unvermeidlich abstrakt und wirklichkeitsfremd wirkenden Begriffsdefinitionen beansprucht in keiner Art: neu zu sein. Im Gegenteil wünscht sie nur, in – wie gehofft wird – zweckmäßigerer und etwas korrekterer (eben deshalb freilich vielleicht pedantisch wirkender) Ausdrucksweise zu formulieren, was jede empirische Soziologie tatsächlich meint, wenn sie von den gleichen Dingen spricht. (Weber 1922, 1.)

Weber siis huomauttaa, että hän ei pyri abstrakteilla ja vierailta vaikuttavilla käsitteiden määrittelyillään sanomaan mitään uutta mutta toivoo tarkoituksenmukaisemmalla ja korrektimmalla ilmaisulla muotoilevansa paremmin sen, mitä jokainen ”empiirinen sosiologi” tarkoittaa näistä asioista puhuessaan. Monet ovat ottaneet tämän kohdan kirjaimellisesti, luullen että Weber tarkoittaa tietyillä käsitteillä samaa kuin he itsekin. Näin muodostunut *textbook*-Weber eroaa useissa radikaalisti historiallisesta Weberistä, jonka rehabilitointi onkin uudemman tutkimuksen lähtökohtia (erosta esim. Ghosh 2008).

Weber itse tuli suorastaan vihaiseksi huomattessaan, että kriitikot eivät ota huomioon hänen rajattua kysymyksenasetteluaan ja omintakeisia käsitteitään. Kun Felix Rachfahl (1909) puhuu protestanttisen etiikan ”tavanomaisesta merkityksestä”, Weber vastaa hänelle, ettei hän ole vähääkään kiinnostunut protestanttisen etiikan mahdollisesta ”tavanomainen merkityksestä”: ”Was der ’übliche Sinn’ des ’kapitalistischen Geistes’ ist, kümmert mich nicht...”. Weber käyttää käsitettä spesifissä merkityksessä, nimittäin vastuullisesta sisäisestä suhteesta ansioon ja omistukseen (Weber 1910, 176). Tällainen käsitteiden revisio koskee itse asiassa kaikkia hänen keskeisiä käsitteitään: Weber on ikään kuin luonut oman käsitteistönsä, jonka käyttö edellyttää sen ja muiden käyttämien käsitteiden vertailua.

Vaatimattomuus ja oma profiili ovat Weberin metodologisen nominalismin kaksi eri puolta. Kun käsitteillä ei ole mitään varsinaista merkitystä, niitä voi tiettyyn rajaan asti käyttää sopimuksenvaraisesti. Weber lainaa vapaasti formulointeja aikalaisteoreetikoilta – Nietzscheiltä, Simmeliltä, uskantilaisil-

ta ja fenomenologeilta jne. – mutta käyttää näin muodostettuja käsitteitä kuitenkin omalla tavallaan. Silloin kun tulee tarve täsmentää ja problematisoida käsite, Weber tekee siitä oman tulkintansa. Esimerkiksi idea ”objektiivisuudesta” perspektiivien kappailuna on jo Nietzscheen *Zur Genealogie der Moral* -teoksessa (1887, 860–861), mutta Weber antaa sille oman, parlamentaarisen värityksensä (tästä Palonen 2010, 23–24).

Weber kontingenssiajattelijana

Weberin tavassa käyttää käsitteitä näkyy *kontingenssin* merkitys hänen ajattelulleen: kaikki hänen käsitteensä viittaavat tietynlaiseen mahdollisuuksien horisonttiin, ovat *Chance*-käsitteitä. Kaikki ne *Ordnungen und Mächte*, joita hän *Wirtschaft und Gesellschaft* -kokoelman valmiiksi toimitetuissa osissa käsittelee, ovat mahdollisen komplekseista ilmauksista muodostettuja järjestyksiä ja valtoja. Hänen viimeiseksi jääneessä luentosarjassaan valtion käsitteestä toukokuulta 1920, josta on tallella vain kahden opiskelijan muistiinpanot (ks. Hübinger 2009), hän julkaistuja tekstejäänkin vahvemmin korostaa sitä, että *der Staat* ei ole mikään toimiva olio eikä mikään paikka vaan tietyn mahdollisuusprofiilin muodostama kompleksiksi, jonka toinen opiskelijoista tiivistää ilmaisulla *Gehorsamschance* – ts. realistinen mahdollisuus saada ihmiset tottelemaan. Weber myös neutralisoi valtion käsitteen: mahdollisen kompleksina valtio ei ole hyvä tai paha, vaan ilmaus politiikan harjoittamisen mahdollisuuksista sen välityksellä, jolloin toimijat voivat tietysti joko kannattaa tai vastustaa valtiota käyttävää politiikkaa sekä onnistua tai epäonnistua tässä politiikassa (Palonen 2011).

Weber omintakeisuuden johtoidea on siis *Chance*-tyyppinen kontingenssi. Vanhan tulkintani mukaan tämä on hänen vastauksensa tilanteen tulkintaan, jossa byrokraatoituminen näyttää niin läpituokkevana trendinä, että sitä ei voi pysäyttää vaan sille tarvitaan vastavoimia (Palonen 1998). Weberille vastavoimaksi ei kelpaa, kuten esimerkiksi hänen aikansa saksalaiset sosiaalidemokraatit olivat tottuneet ajattelemaan, vastabyrokraatian luominen (vrt. Michels 1910) – *Chance* merkitsee tilaisuuksien antamista toiminnan avoimuudelle, sen tulosten ennakkoimattomuudelle ja kontrolloimattomuudelle.

Kun *textbook*-Weber esitetään ”päämäärä-keinoatonaalisuuden” edustajana, näin tehtäessä sivuu-

tetaan se, mitä Weber kirjoittaa objektiivisuusartikkelissa sekä myöhäisissä poliittisissa kirjoituksissa. Hänelle päämäärät ja keinot on ymmärrettävissä ainoastaan suhteessa mahdollisuuksien horisonttiin, tilanteiden sisältämän pelivaran analyysiin, ja myös toiminnan sivutuotteet (*Nebenfolgen*) ovat ilmausta siitä, että tilanteen pelivara on ollut suurempi kuin mitä pelkkiin päämääriin ja keinoihin keskityttäessä on oletettu (vrt. Weber 1904, 149–150; Weber 1919a 80–81). Kontingenssin eli pelivaran ajattelu yhdistää hänen metodologiansa ja poliittisen teoriansa.

Weberille pelivara ei tarkoita mitään optimismia, vaan hän noteeraa myös katastrofaaliset mahdollisuudet. Esimerkiksi *Politik als Berufin* lopussa hän provosoiden ennakoii tilannetta 10 vuoden kuluttua, jolloin taantumus on päässyt vallalle ja edessä on ”kova ja pimeä pohjoinen pakkasyö”, ”*eine Polarnacht von eisiger Finsternis und Härte*” (Weber 1919a, 87). Weber koko ajan spekuloi mahdollisuuksilla, ja juuri sen vuoksi hänelle lainalaisuudet, tosiseikat ja normatiiviset periaatteet ovat tilanne- ja tulkintasi-donnaisia. Silti hän puolustaa esimerkiksi ihmisoi-keuksia länsimaissa Ranskan vallankumouksen jäl-keen itsestään selvänä poliittisena periaatteena, jotka eivät tarvitse tuekseen luonnonoikeutta tai uskoa historian edistykseen (Weber 1906b, 98–100).

Chance-käsitteen merkitystä ei lainkaan ymmärretty siinä sodanjälkeisessä Weber-luennassa, jonka tulos nykyinen *textbook*-Weber on. 1980-luvulta lähtien se alkaa tulla näkyviin sellaisten tutkijain kuin Wilhelm Hennis (1987), Detlef Peukert (1989), Lawrence Scaff (1989) tai Catherine Colliot-Thélène (1992) kirjoituksissa. Kuitenkin *Chance*-käsite erottaa Weberin muista kontingenssin ajatteliijoista, esimerkiksi John Pocockin ”Machiavellin momentin” edustajiksi kutsumista *fortuna*-ajatteliijoista (Pocock 1975) tai fenomenologian mahdollisuudet tulevaisuuteen projisoijista, mukaan lukien Hannah Arendt, Jean-Paul Sartre ja Reinhart Koselleck. Weberille *Chance* viittaa nykyisiin mahdollisuuksiin, toiminnan pelivaraan, siihen että toisin toimiminen on aina mahdollista, vaikka mahdollisuuksien erot voivatkin olla marginaalisia ja kaikki vaihtoehdot toimijalle tuhoisia.

Tämä pelivaran alituinen läsnäolo ja merkitys toiminnan ja tilanteen ymmärtämisen välttämättömänä edellytyksen tekee sen, että Weberin ajattelu on läpeensä *poliittista*. Poliittikka ei ole hänelle vain *heimliche Liebe*, kuten hän kirjoitti Mina Toblerille, vaan koko ajatteluunsa sisään rakennettu ulottuvuus.

Polemiikissaan antiikin historioitsija Eduard Meyeria vastaan Weber korostaa *Chance*-käsitteen menneisyysulottuvuutta, ”objektiivisten mahdollisuuksien” käyttöä toteutuneen historian ymmärtämisen ehtona. Kun Meyer rankelaisen historiankirjoituksen perinteen mukaisesti torjuu spekuloinnin toteutumattomilla mahdollisuuksilla historian tutkimuksessa, Weber katsoo että vain tällaisella spekuloinnilla voidaan ymmärtää toteutuneita mahdollisuuksia: ”Um die wirklichen Kausalzusammenhänge zu durchschauen, *konstruieren wir unwirkliche*“ (Weber 1906a, 287). Pelivara koskee siis myös ts. reaalisiksi arvioituja menneitä mahdollisuuksia. Tässä mielessä historian tutkijan tulee suhtautua menneisyyden toimijain mahdollisuuksiin samalla tavalla kuin poliitikko suhtautuu nykyisiin ja tuleviin, toisin sanoen siten että mahdollisuuden ovat läsnä toiminnassa sen ymmärtämisen ja arvioinnin reaalisina ulottuvuuksina, kun taas ”toteutunut todellisuus” on aina sekä tulkintakiistojen kohde että poliittisen kamppailun tuote.

Ei selkänöjia toiminnalle

Chance-ajattelu merkitsee myös sitä, että Weberin ajattelussa ei ole mitään pysyviä tukipilareita tai kestäviä perusteita, joihin toiminta voisi ”nojautua”. Se mikä näyttää pysyvältä, on kontingentti tulos tiettyjen muutostrendien kasaantumisesta, kuten byrokratisoitumisen tuottama *Gehäuse für Hörigkeit* (Weber 1918a, 221). Tämä *Gehäuse*, ’kotelo’, ei sulje pois liikkumavaraa, mutta asettaa sille rajoja, jotka ovat itsessään kontingentteja ja sellaisina tiettyyn poliittiseen asetelmaan sidoksissa.

Weberille byrokratisoituminen on universaalinen trendi sen vuoksi, että byrokraatia on professionaalisuudessaan ylivoimainen verrattuna harrastelijain puuhasteluun, mutta on tärkeitä kysymyksiä, joita byrokraatia ei osaa käsitellä, kuten akateemiset ja poliittiset kiistat. Byrokratian toimintakyvyn rajojen osoittamisen avaaman pelivaran tietoinen hyväksikäyttö on Weberin *Chance*-ajattelun peruspiirteitä, ja siihen nojaavat esimerkiksi hänen käsityksensä siitä, miten parlamentaarikot kaikesta huolimatta voivat erilaisia retorisia menettelyjä käyttäen kontrolloida tiedoltaan ylivoimaista mutta väärään itseriititoisuuteen sortuvaa virkakuntaa (Weber 1918a, 222–237).

Myös Weberin kuuluisa ”legitiimisyuden” (*Legi-*

timität) käsite on *Chance*-käsite. Weber puhuu itse legitimiisyyduskosta (*Legitimitätsglaube*) osoittaakseen, että legitimiisyys ei ole mikään reaalinen olio vaan retorinen vetoomus tiettyyn yleisöön, jonka tämä voi, kuten aina retoriikasta puhuttaessa, joko hyväksyä tai hylätä (Weber 1922, erit. 122). Tämä tekee instituutioiden, menettelyjen, käytäntöjen jne. ”legitiimiisyyden” periaatteessa aina kiistanalaiseksi kysymykseksi. Tässä mielessä Weberille ei ole koskaan olemassa mitään ”positiivista” legitimiisyyttä, vaan ainoastaan enemmän tai vähemmän uskottavia legitimiisyydperusteita, joiden jatkuvuudelle ei ole mitään takeita.

Tunnetusti Weber katsoo vaaleilla valittavien elinten legitimiisyyteen liittyvän ”karisman antiautoritaarisen uudelleen tulkinnan”, ts. vaali-instituutio on menettely, jonka välityksellä säännöllisin väliajoin voidaan kyseenalaistaa valittujen edustajien, presidentin tms. legitimiisyys (Weber 1922, 155–157). Toisin sanoen vapaat, reilut ja säännöllisesti toistuvat vaalit ovat legitimiisyyden testi, jossa valittujen karisma on altis äänestäjien päätöksille mutta jolla vaali- ja edustusinstituutioita itseään samalla vahvistetaan. Siis on täysin harhaanjohtavaa puhua vaalituloksen tai pelkkien Gallupnumeroiden perusteella ”legitiimiisyydskriisistä” niin kauan kuin on varmaa, että seuraavat vapaat ja reilut vaalit pidetään. Mutta jos vaalien reiluus ja vapaus voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi sillä perusteella, että hallituspuolue on muuttanut sääntöjä niin, että sen hallitusvallasta erottamisen *Chance* on tehty äärimmäisen vaikeaksi – kuten tällä hetkellä Unkarissa – puhe legitimiisyydskriisistä on aiheellista.

Eräs ilmaus, joka toistuu Weberin kirjoituksissa vuoden 1906 Venäjä-artikkelista alkaen, koskee sitä, miten hän puolustaa kapitalismin paljon parjattua ”*Anarchie*” *der Produktion*, – kuten hän Marxia lainaten mutta tämän kannan nurin kääntäen esittää (Weber 1906b, 101; Weber 1918a, 222; 1918b, 310–312). Klassinen, protestanttisen etiikan sivuotteena esiin noussut ”kapitalismin henki” kuuluu menneisyyteen, ja oman ajan kapitalismia uhkaa samanlainen byrokraatisoituminen kuin mikä pääsi vallalle muinaisessa Egyptissä, kuten Weber kirjoittaa *Agarverhältnisse im Altertum* -hakuteosartikkelinsa lopussa (Weber 1909, 277–278). Tämän kääntöpuolena hän näkee kapitalismin ansiona juuri ”tuotannon anarkian”. Anarkian häviäminen tuotannosta uhkaa niin byrokraatisoituvaa kapitalismia kuin sen tilalle tarjottua sosialismiakin eri versioissaan.

Onko kukaan muu kuin Max Weber puolustanut kapitalismia *tuotannon anarkiana*? Tänä päivänä tähän olisi hyvät perusteet, kun kapitalismin byrokraatisoituminen on mennyt vielä pitemmälle kuin Weberin aikana. Kun Weber katsoo, että privatisoitu ja johtajavaltainen amerikkalainen yliopisto on vienyt byrokraatisoitumisen äärimmilleen (Weber 1912, 128), tänä päivänä byrokraatisoituminen on vallannut myös eurooppalaiset yliopistot, Suomessa se on vahvistunut nykyisin yliopistolain oloissa. *Olisi korkea aika seurata Weberiä ja puolustaa julkaisutuotannon anarkiaa nyky-yliopistossa!* Pitäisi ignoroida rankilistat, julkaisufoorumit ja vahvuusalueet sekä sabotoida lomakeviidakkoa jne. Toisin sanoen jokaisen tutkijan tulisi itse asettaa ne kriteerit, millaista tutkimusta hän haluaa ja osaa tehdä, ja akateemisen maailman tulisi pitää suuressa arvossa tutkijain omintakeisia intellektuaalisia profiileja. Kun aina on olemassa jonkinlaisia *Chancen*, pitää ottaa myös riskejä ja tehdä jotakin muuta kuin pisteitä tuovaa normaalitydettä.

Idealityypit empiirisen ja normatiivisen tutkimuksen vaihtoehtona

Weberin teesi tutkimuksen ”arvovapaudesta” (*Wertfreiheit*) antoi hänelle sodanjälkeisessä luennessa ”positivistin” maineen niin puolustajien kuin vastustajienkin keskuudessa. Tämä tulkinta laiminlöi Weberin pointin ja sivuutti teeman toisen puolen, *Wertbeziehung*-käsitteen, jonka mukaan tutkimuksen kysymyksenasettelujen pitää olla arvosuuntauneita. Kun tutkimuksessa ei ole mitään valmiiksi annettuja ja kaikille yhteisiksi määriteltyjä kysymyksenasetteluja – *Fragen und Gebiete* (Weber 1904, 184) – tutkija voi itse valita sen, mikä aihe häntä kiinnostaa ja millaisilla kysymyksillä hän sitä lähestyy. Kun Weber ymmärtää tutkimuksen debaattiksi, aiheen ja kysymyksenasettelun on jollakin tavalla liityttävä aikaisempaan tutkimukseen, mutta mieluiten sen vastauksiin tai kysymyksiin etäisyyttä ottaen.

Tämä Weberille tunnusomainen arvosuuntauksen ja arvovapauden yhdistelmä näkyy keskeisesti hänen idealityypin käsitteessään. *Chance*-konseption mukaisesti idealityypit ovat pelkistyyksiä tai rajakäsitteitä, joilla ei ole tarkoitustakaan olla suoraa vastinetta ”reaalimaailmassa”, vaan niiden sisältämä kärjistys tai kiteytys – *einseitige Steigerung* (Weber

1904, 191) – on analyttinen väline, jolla tutkija voi nostaa esiin joitakin aspekteja tutkimuskohteestaan ja sanoa jotakin omintakeista ja spesifistä näistä aspekteista. Ideaalityypit ovat tässä mielessä puhtaasti formaalisia, eivät normatiivisia ideaaleja, vaikka tutkimuksen kysymyksenasettelun arvosuuntaus näkyy siinä, mistä kysymyksistä tutkija yleensä muodostaa ideaalityyppejä.

Weberin inspiroimassa tutkimuksessa varsinaiset kohteet ovat ideaalityyppejä, eivät normatiivisia periaatteita eivätkä empiirisiä tosiseikkoja. Kun esimerkiksi puhun ”politiikosta”, tarkastelen käsitettä ideaalityypinä, keskittyen yksipuolisesti tietylle poliitikon tyyppin kannalta olennaisiin piirteisiin, eikä tällaisia väitteitä voida ”kumota” viittaamalla siihen, että esimerkiksi eduskunnassa on edustajia joilta puuttuu *Leidenschaft*, *Augenmaß* ja *Verantwortungsegefühl* – intohimoinen omistautuminen asialle, silmämääräinen arvostelukyky ja vastuuntunto (Weber 1919a, 75–76, vrt. Palonen 2002; 2012). Sama pätee myös kritiikkiin, joka asettaa poliitikoille joitakin normatiivisia ideaaleja, jotka tekisivät hänestä vähemmän omaleimaisesti poliitikon. Mutta tietenkin ideaalityypeillä on oma historiansa, niiden tulkinta ja formulointi liittyy historiallisiin konteksteihin ja noteeraa tavalla tai toisella ”reaalimaailman” muutokset.

Toisin sanoen ideaalityyppinen tapa tehdä tutkimusta on mahdollisuus, joka ylittää sekä empiirisen että normatiivisen tutkimuksen. Se edellyttää tiettyä formaalisuutta, pelkistys- ja järjestyntaitoa sekä historiallista sensitiivisyyttä sen suhteen, mihin kontekstiin ideaalityyppi on sidoksissa, mistä se voidaan nostaa esiin ja millaisissa tilanteissa toisenlaista ideaalityyppiä tarvitaan. Ammattimaisia poliitikkoja on vain länsimaissa – *im Okzident* (Weber 1919b, 41) – ja heistä on vaikea puhua ilman jonkinlaisia parlamentaarisia instituutioita.

Ideaalityyppinen tutkimus mahdollistaa tutkijalle tietyn etäisyyden tai pidättyväisyyden sekä normatiivisten teorioiden pätevyyttä että empiiristä ”reaalimaailmaa” koskevissa kysymyksissä. Weberin arvovapausteessin keskeinen johtopäätös on jättää normatiiviset kysymykset poliitikoille ja ajankohtaisen tilanteen tarkat analyysit journalisteille sekä molemmat tutkimuksen lukijain oman päättelyn varaan. Näin on mahdollista välttää sitä, mitä Weber kutsuu *Kathederwertungiksi*, ts. tutkijan auktoriteettiin nojaavaa epideiktistä retoriikkaa, joka olettaa opiskelijan taputtavan sille, mitä hän kateederista kuulee (ks. erit. Weber 1917b, 1919b).

Pelivara ja -taito

Weberin *Chance*-kontingenssi eroaa *fortuna*-kontingenssin satunnaisuudesta. Kun *fortuna* on eräänlainen jäännöskäsite, johon voi vedota perfektionistisia tai totalitaarisia systeemirakennelmia vastaan, *Chance*-käsite on Weberillä hyvinkin konkretisoitavissa jäsentämällä toiminnan kysymykseen tulevia suuntia ja muotoja (vrt. Palonen 1998). Toisin sanoen: politiikassa ja yleensä ihmisten toiminnassa on aina *jonkinlaista* pelivaraa, myös ääritilanteissa. Samalla tavalla kuin jalkapallossa on tärkeää osata pelata ahtaissa tiloissa samalla kun pyrkii luomaan itselle uutta pelivaraa sekä arvioimalla, kumpi näistä tulee ajankohtaisessa tilanteessa asettaa etualalle. Totalitaarisetkaan järjestelmät eivät ole täysin totaalaisia, vaan jopa kertomukset niin natsien kuin kommunistienkin vankileireistä havainnollistavat sitä, kuinka tärkeää on etsiä pelivaraa toiminnalle sieltäkin, missä sitä ei näytä lainkaan olevan ja missä sen olemassaolo pyritään tietoisesti tukahduttamaan. Tukahduttamisen *Chancen* ovat toki nekin lähes loputtomia, mutta eivät ne kuitenkaan voi tyhjentää koko pelivaraa.

Ääritilanteissa suhtautuminen pelivaraan on olennaista. Kontingenssin hyväksikäyttö edellyttää pelaajan – tai poliitikon – asennetta pelivaraan: se ei koskaan ole ”valmista” käytettäväksi, vaan sen käyttö edellyttää myös pelinlukutaitoa. *Chancen*-kontingenssissa on aste-eroja, Weber puhuu välillä jopa niiden subjektiivisista todennäköisyyksistä, mutta sanoo että tätä ei pidä ymmärtää todennäköisyyslaskennan mielessä (erit. Weber 1913). Toisin sanoen pelivaran asteita ei voi mitata, vaan niitä täytyy arvioida, mitä Weberin *Augenmaß*-kriteeri poliitikolle hyvin havainnollistaa.

Toisin sanoen politiikassa, tieteessä ja muissakin peleissä on olemassa sekä riskittömiä että riskialttiita vaihtoehtoja, eikä Weberin mukaan voida sanoa, että joku niistä olisi yleisesti toisia parempi menetely. Tosin Weberin poliitikko ei ole uhkapeluri eikä byrokraattia muistuttava varman päälle pelaaja. Pelivaran aste-erot eivät kuitenkaan ole ainoa relevantti tekijä. Erilaisten pelivarojen toteutettavuutta arvioidessa on kysymys myös pelityyleistä, strategioista ja taktiikoista, joille esimerkiksi jalkapallon historia voisi tarjota mielenkiintoisia analogioita.

Weber ei ole mikään äärimmäinen egalitaristi, vaikka hän puoltaa tiukasti yleistä äänioikeutta ja vastustaa Preussin ”plutokraattista” kolmikantavaalia. Tietyissä suhteissa Nietzsche ja Weberin puo-

lustama ylevyysmoraali, *Moral der Vornehmheit*, on aristokraattinen tai meritokraattinen ideaali, jonka Weber asettaa saksalaista nousukasmentaliteettia vastaan (vrt. Weber 1917b, 174–189). Myös ammattipoliitikkojen pelitaidon puolustuksessa voidaan nähdä vahva taidon ja pätevyuden korostus, jonka pointti on kuitenkin virkailijavallan ja siihen nojavan tiedon parlamentaarinen kontrolli. Parlamentarismi merkitsee pätevien ammattipoliitikkojen puolustusta poliittisesti diletanttista virkailijavaltaa (*Beamtenherrschaft*) vastaan (Weber 1918a, erit. 244–248).

Poliitikko ei ole mikään porvarillinen ammatti, yhtä vähän kuin tutkija tai taiteilija. Ammattipoliitikkojen rinnalla toimii myös maallikkoja, jotka osaavat etäältä tai määräjain kriittisesti arvioida ammattipoliitikkoja, samoin kuin amatöörejä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita asiasta ja uhraavat aikaansa, tyytyvät pelaamaan amatööriiliigassa, josta he voivat halutessaan pyrkiä nousemaan ammattilaisarjoihin. Lisäksi, Weberin sanoin, ”tilapäispoliitikkoja olemme me kaikki” (Weber 1919b, 41). Näihin kaikkeen neljään poliitikon toimintatasoon sisältyy erilainen suhde kontingenssiin, erilaisia tapoja käyttää olemassa olevia pelivaroja tai tuottaa uusia politisoimalla kysymyksiä.

Maagisuuden hävittäminen

Weberin militantti antiessentialismi merkitsee nimenomaan arkipäiväisen ajattelun maagisten elementtien purkamisen mahdollistamista tutkimuksessa ja politiikassa. *Objektivität*-artikkelin loppusuilla Weber käy polemiikkia ”arkipäivän kollektiivikäsitteitä” kohtaan, jotka hänelle ovat esimerkkejä siitä, miten tiettyjä käsitteitä käytetään maagisina iskulauseina tai problematisoimattomina esineen tai olion kaltaisina yksikköinä. Weber havainnollistaa ajatusta kirjoittamalla kahden sivun verran kollektiivikäsitteestä *Interessen der Landwirtschaft* (Weber 1904, 210–212). Kun esimerkiksi EU:ssa puhutaan ”maatalouden eduista”, kannattaisi lukea tuo pätkä Weberiltä, joka ”dekonstruoii” käsitteen muutamia oman aikansa keskustelussa esiin tulleita merkityksiä, niiden vastakkaisuuksia ja monitahoisuuksia, joiden vuoksi ei voida ajatellakaan, että jäisi jäljelle edes pienin yhteinen nimittäjä, jonka kaikki hyväksyvät ”maatalouden eduksi”. Toisin sanoen Weberin nominalismi ja perspektivismi merkitsevät välitön-

tä haastetta harmittomilta näyttävien arkipäiväisten puhetapojen sisältämien kollektiivikäsitteiden purkamiseen. On yritettävä jäsentää ja täsmentää käsitteiden käyttöä tarvitsematta turvautua kollektiivikäsitteiden magiikkaan.

Esimerkiksi *die Gesellschaft* on Weberille maaginen kollektiivikäsite, jota hän käyttää joissakin yhteyksissä suhteellisen harmittomasti, toisinaan välttää tietoisesti, mutta joskus se toimii myös ironisena esimerkkinä kollektiivikäsitteestä. Esimerkiksi *Politik als Beruf* hän kirjoittaa, kuinka journalistit, asianajajat ja puoluetoimitsijat ovat ”yhteiskunnan” halveksimia, ”*verachtet innerhalb der ‘guten Gesellschaft’*” (Weber 1919a, 68, ks. myös 54). ”Yhteiskunta” viittaa tässä establistiiniin tai seurapiireihin, niihin joita suomeksikin kutsutaan sanoilla ”yhteiskunnan tukipilarit”. Se ei tarkoita siis Weberille mitään ”kokonaisuutta” tai ”systeemiä”, vaan puolueellista käsitettä, jolla parodioidaan pyrkimyksiä esiintyä kokonaisuuden tai oikeinajattelun nimissä.

Käsitteiden historiallisuutta ja kiistanalaisuutta korostava tulkinta, jota mm. Quentin Skinner ja Reinhart Koselleck ovat hieman eri lähtökohdista puoltaneet, on Weberin maagisuuden purkuohjelman yksi ilmenemismuoto (vrt. Palonen 2004). Käsitteet eivät ole toiminnan yläpuolisia staattisia kiinnekohia vaan itsessään kiinteä osa politiikkaa, käytettiinpä niitä tutkimuskohteina tai analyttisinä instrumentteina. Niillä ei ole mitään ”pakollisia” viittauskohteita, vaan se, millä käsitteillä ilmiöistä puhutaan, on jo perspektiivisidonnainen ja sellaisena puolueellinen tapa. Kokonaisuus- ja systeemikäsitteet, kuten *yhteiskunta*, ovat puolueellisia yrityksiä kiistää kaiken näkökulmasidonnaisuus ja se, että ei ole mitään kiistojen yläpuolella, ”no one is above the battle, because the battle is all there is”, kuten Skinner kirjoittaa (2002, 7).

Weberin ajattelun ajankohtaisuus

Monet nykyisin postmodernismin tai poststrukuralismin nimissä esitetyt ajatukset kontingenssista, kaiken fragmentaarisuudesta, perustan puuttumisesta jne. ovat hyvinkin tuttuja Weberin ajattelusta. Voi ihmetellä, miksi näiden esittäjät kovin harvoin viittaavat Weberiin. Yksi selitys on tietysti *textbook*-Weber, jota pidetään rationalismin ja modernismin edustajana *par excellence*. Uudemmassa kritiikissä strukturalismia ja systeemiteoriaa vastaan on paljon

sellaista, mitä pre-strukturalistit – esimerkiksi Sartre, Arendt tai Michael Oakeshott – sanoivat jo silloin, kun strukturalistinen muoti pääsi vallalle. Weber-tulkintojanikin on joskus luonnehdittu postmoderniksi. Olen tehnyt yhteistyötä postmodernistien kanssa ymmärtäen, että ajatukset ovat samansuuntaisia mutta lähdeluettelot erilaisia. Nietzsche on tietysti molempien yhteinen taustahahmo.

Miksi siis lukea Weberiä, jos Foucault, Derrida, Butler, Laclau ja Mouffe jne. sanovat paljolti samaa kuin hänkin? Jälkimmäiset ovat tämän päivän muotiajattelijoina, joihin nojaaminen muuttuu helposti jargoniksi, lähes välttämättömäksi puheta- vaksi, jota kaikkien tulee seurata. Opinnäytteissä heihin viittaamisesta helposti tulee kätkeytymistä auktoriteettien selän taakse. Weber luo enemmän *Verfremdungseffektiä* suhteessa tutkimuskohteeseen ja nykydebatteihin, on vaikeammin popularisoitavissa ja erotettavissa omasta historiastaan. Juuri tämän vuoksi hän on käyttökelpoinen sellaistenkin ilmiöiden, kuten EU:n politiikan, analyysiin, joista hänellä ei voinut olla aavistustakaan (vrt. Palonen 2014).

Poststrukturalistisessa ajattelussa ”poliittisuus” näyttää viittaavan siihen, mitä jää jäljelle, kun ei ole riittäviä perusteita vaan kaikki on kontingenttia. Monet etenkin frankofoniset ajattelijat asettavatkin vastakkain ”poliittisuuden” – *le politique, das Politische, the political* – ja ”pelkän politiikan” (ks. esim. Mouffe 2005, *le politiquen* noususuhdanteesta Marchart 2010). Näin etenkin filosofit yhdistävät poliittisen puolustuksen helposti politiikan ja poliittikkojen vastustamiseen, käyttäen sitä akateemista ja populaaria poliittikkojen panettelun *toposta*, jota eri yhteyksissä ja eri tarkoituksiin on käytetty 1800-luvun lopulta alkaen (vrt. Palonen 2012).

Muun muassa artikkelit äänioikeudesta (1917), parlamentarismista (1918a) ja poliitikosta (1919a) ilmaisevat, kuinka Weber oli nuoruudestaan lähtien kiinteässä yhteydessä poliittisiin käytäntöihin ja poliittikkoihin. Vaikka hänen yrityksensä politiikon karrääriin epäonnistui v. 1919 tammikuussa, kun paikallispoliitikot jättivät hänet kansalliskokouksen vaaleissa listan jälkipäähän, Weberillä oli *insider*-perspektiivi poliittisiin käytäntöihin, myös kun hän arvioi niitä akateemiselta etäisyydeltä. Poliittikkojen halveksunta nojaa sen sijaan säännöllisesti tuntemattomuuteen siitä, miten nämä ajattelevat ja toimivat.

Weber tarkastelee politiikkaa ennen muuta yksiy- tisen politiikon, siis ammatti-, amatööri- tai tila-

päispolitiikon, kokemus- ja käsitehorisontista käsin. Toisin sanoen rakenteiden, funktioiden, järjestelmien ja kokonaisuuksien sijasta hänen lähtökohtana on itse politiikka kontingenttina yksilöiden toimintana. *Chance*-kontingenssissa mahdollisuudet ovat myös toiminnan käsitteellistämisen välineitä, ts. sen pelivaran ilmauksia, jolla poliitikot itse operoivat toimiessaan. Poliitiikka ei ole ”vain” käytännön toimintaa, vaan käytännön toiminta sisältää pelivaran eri aspektien tulkintaa, arviointia ja suhteuttamista toisiinsa.

Weberille politiikka viittaa siis koko *Chance*-käsitteellä operoivaan toiminta- ja ajatustapaan. Kaikesta tutkimuksesta tulee politiikan tutkimusta laajassa mielessä, ts. erilaisten pelivarojen analyysiä ja arviointia, joka on vapaampaa kuin mihin poliitikoilla on varaa siinä mielessä, että se voi pitäytyä spekulatioon, sen ei tarvitse sitoutua eikä tehdä toisten ihmisten elämää koskevia päätöksiä. Tässä mielessä me emme ole vain tilapäispoliitikkoja vaan myös tiläpääpoliitologeja, joiden joukosta sitten amatööri- ja ammattilaiset voivat nousta esiin.

Poliitikon pelivaran puolustus on Weberille myös esimerkki yksilön ja yksilöllisen vapauden etusijasta systeemejä, rakenteita ja ”diskursseja” vastaan. Vapauden ja yksilöllisyyden puolustajana Weber on kaikkea muuta kuin pateettinen, hän tapaa esittää nämä ikään kuin sivulauseessa, mutta tinkimättömästi, vastakohtana suhdanteiden perässä juoksemiselle. Venäjä-esseessään hän kirjoittaa: ”’Wider dem Strom’ der materiellen Konstellation sind wir ‘Individualisten’ und Parteigänger ‘demokratischer’ Institutionen” (Weber 1906b, 99–100) – tyypilliseen tapaan kaikki avainkäsitteet lainausmerkkeihin sijoittaen. Parlamentarismipamfletissaan hän asettaa yksilöllisen liikkumavapauden pelastamisen tavoitteeksi, jonka vuoksi on tärkeää luoda vastavoimia kaikkialla läpi tunkevalle byrokraatisoitumiselle: ”Wie ist es angesichts dieser Übermacht zur Tendenz zur Bürokratisierung überhaupt noch möglich, irgend welche Reste einer in irgendeinem Sinn ‘individualistischer’ Bewegungsfreiheit zu retten?” (Weber 1918a, 222).

Nämä Weberin vaatimukset eivät ole menettäneet ajankohtaisuuttaan. Toki yksineläjän on esimerkiksi helpompi ignoroida joulunvietto kuin muutama vuosikymmen sitten, ja EU, Schengen, euro, Internet ja Interrail ovat lisänneet yksilöllistä liikkumavapautta.

Hallinnollisessa ja sosiaaliteieteellisessä puheessa

individualismi ja yksilöllinen vapaus ovat lähes kirosanoja, vaikka toimenpiteiden ”yksilöllistämistä” puolustetaankin. Samoin esimerkiksi postkoloniaaliset teoreetikot pitävät monesti niitä länsimaisena hapatuksena. Usein niitä tulkitaan tahallaan pelkinä markkinakäsittinä, vastoin Weberin vapauden ja riippuvuuden vastakohtaa korostavaa tasavaltalaista vapauskäsitettä (vrt. Skinner 1998). Yksilöllinen vapaus ei merkitse sitä, että saisi elää rauhassa ilman että muut ”sekoittavat kuvioita”. Pikemminkin vapaus riippuvuuden vastakohtana sisältää valmiuden alistua kritiikkiin ja debattiin, kunhan tämän ei merkitse sitä, että ajattelua tai elämäntapaa pitäisi normalisoida enemmistön tai ”parhaan argumentin” nimissä esiintyvien auktoriteettien kannan mukaan.

Weberin ajattelussa vapaus ja yksilöllisyys liittyvät kiinteästi *Chance*-kontingenssiin, pelivaran ja pelitaidon puolustamiseen sekä itsepäisyyteen ja oman profiilin luomiseen. Hieman toista sanastoa käyttäen Weber vetoaa yksilöiden mielikuvitukseen heidän poliittisen pelivaransa lähteenä. Hän auttaa meitä ymmärtämään, että mitään ”hyvää” systeemiä tai järjestystä ei voi olla olemassa, vaan kaikkia systeemejä ja järjestyksiä tulee periaatteessa epäillä ja etsiä niiden rajoja ja aukkoja ja käyttää näiden avaamia pelivaroja.

Weberin keskeinen innovaatio on ”objektiivisuuden” käsitteen proseduraalinen revisio siten, että se ei ole henkilöiden eikä teorioiden ominaisuus vaan määritelty reilun pelin käsitteen kautta, jonka esikuva on Britannian parlamentin menettelytavassa (ks. Palonen 2010). Tieteessä se edellyttää siirtymistä auktoriteettien hallitsemasta epideiktisestä retorikasta sen ymmärtämiseen, että kysymyksiä voi ymmärtää vain tarkastelemalla niitä vastakkaisista näkökulmista. Aloitettakoon kiista siitä, miten tämä olisi siirrettävissä akateemisiin toimintakäytäntöihin.

VIITTEET

¹ Kirjoitus nojaa Jyväskylän yliopiston yfi-forumissa 16.4.2014 pidettyyn esitykseen.

LÄHTEET

- Colliot-Thélène, Catherine. 1992. *Le désenchantement de l'État*. Pariisi: Minuit.
- Ghosh, Peter. 2008. *A historian reads Max Weber*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Hennis, Wilhelm. 1987. *Max Webers Fragestellung*. Tübingen: Mohr.
- Hübinger, Gangolf. 2009. 'Einleitung' & 'Editorischer Bericht'. Teoksessa Gangolf Hübinger (toim.), *Allgemeine Staatslehre und Politik. Mit- und Nachschriften 1920, Max-Weber-Gesamtausgabe III/7*. Tübingen: Mohr: 1–62.
- Kaesler, Dirk. 2014. *Max Weber. Eine Biographie*. München: Beck.
- Kaube, Jürgen. 2014. *Max Weber. Ein Leben zwischen Epochen*. Berliini: Rowohlt.
- Marchart, Oliver. 2010. *Die politische Differenz*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Michels, Robert. 1910/1925 [1970]. *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Stuttgart: Kröner.
- Mouffe, Chantal. 2005. *On the Political*. Lontoo: Verso.
- Nietzsche, Friedrich. 1887 [1981]. *Zur Genealogie der Moral*. Teoksessa Karl Schlechta (toim.), *Werke*. Frankfurt/M.: Ullstein, 761–900.
- Palonen, Kari. 1998. *Das 'Webersche Moment'. Zur Kontingenz des Politischen*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2002. *Eine Lobrede für Politiker. Ein Kommentar zu Max Webers 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske/Budrich.
- Palonen, Kari. 2004. *Die Entzauberung der Begriffe Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck*. Münster: LIT.
- Palonen, Kari. 2010. "Objektivität" als faires Spiel. *Wissenschaft als Politik bei Max Weber*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2011. The state as a 'Chance' concept. *Max Weber Studies* 11, 99–117.
- Palonen, Kari. 2012. *Rhetorik des Unbeliebten. Lobreden auf Politiker im Zeitalter der Demokratie*. Baden-Baden: Nomos.
- Palonen, Kari. 2014. Euroopan unioni politisoivana mahtina. *Poliittikka* 46:1, 7–14.
- Peukert, Detlev J. K. 1989. *Max Webers Diagnose der Moderne*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pocock, J. G. A. 1975. *The Machiavellian moment*. Princeton: Princeton University Press.
- Pohle, Richard. 2009. *Max Weber und die Krise der Wissenschaft. Eine Debatte in Weimar*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Rachfahl, Felix. 1909 [1978]. *Kalvinismus und Kapitalismus*. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber. Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II*. Gütersloh: Siebenstern, 57–148.
- Scaff, Lawrence. 1989. *Fleeing the iron cage*. Berkeley: University of California Press.
- Skinner, Quentin. 1998. *Liberty before liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. 2002. *Visions of politics. Vol. 1: Regarding method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max. 1904 [1973]. Die "Objektivität" sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 146–214.
- Weber, Max. 1906a [1973]. Kritische Studien auf dem Gebiet der kulturwissenschaftlichen Logik. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 215–290.
- Weber, Max. 1906b [1994]. Zur Lage der bürgerlichen Demokratie in Rußland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Russischen Revolution von 1905. Max-Weber-Studienausgabe I/10*. Tübingen: Mohr 1994, 1–104.
- Weber, Max. 1909 [1988]. Agrarverhältnisse im Altertum. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. Tübingen: Mohr, 1–288.
- Weber, Max. 1910 [1978]. Antikritisches zum 'Geist' des Kapitalismus. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Max Weber*.

- Kritiken und Antikritiken. Die protestantische Ethik II.* Gütersloh: Siebenstern, 149–187.
- Weber, Max. 1912 [2012]. Vergleich deutscher und amerikanischer Universitäten. Teoksessa John Drejmanis (toim.), *Max Webers vollständige Schriften zu wissenschaftlichen und politischen Berufen*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag, 122–130.
- Weber, Max. 1913 [1973]. Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 427–474.
- Weber, Max. 1917a [1973]. Der Sinn der 'Wertfreiheit' der soziologischen und ökonomischen Wissenschaften. Teoksessa Johannes Winckelmann (toim.), *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: Mohr, 489–540.
- Weber, Max. 1917b [1988]. Wahlrecht und Demokratie in Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 155–189.
- Weber, Max. 1918a [1988]. Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 202–302.
- Weber, Max. 1918b. [1988]. Der Sozialismus. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen (toim.), *Zur Politik im Weltkrieg. Max-Weber-Studienausgabe I/15*. Tübingen: Mohr, 303–326.
- Weber, Max. 1919a [1994]. Politik als Beruf. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen ja Wolfgang Schluchter (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr, 35–88.
- Weber, Max. 1919b [1994]. Wissenschaft als Beruf. Teoksessa Wolfgang J. Mommsen ja Wolfgang Schluchter (toim.), *Wissenschaft als Beruf; Politik als Beruf. Max-Weber-Studienausgabe I/17*. Tübingen: Mohr, 1–23.
- Weber, Max. 1922 [1980]. *Wirtschaft und Gesellschaft*. Toim. Johannes Winckelmann. Tübingen: Mohr.
- Weber, Max. 2009. *Tiede ja politiikka – kutsumus ja ammatti*. Suom. Tapani Hietaniemi ja Risto Hannula. Tampere: Vastapaino.